

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE OWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS P5ALM1033

Onder redactie van Prof. Dr K. SCHILDER, Kampen.

Medewerkers: Dr H. A. van Andel, Solo; Dr R. E. van Arkel, Utrecht; N. Baas, Amsterdam; Dr Henry Beets, Grand Rapids; Dr H. Bergema, Karoeti; Dr F. A. den Boeft, Rotterdam; Dr E. T. v. d. Born, Heemstede; Mr A. Bouman, Rotterdam; Ir B. ter Brugge, Almelo; Dr K. J. Cremer, Kampen; Mevr. W. Cremer-de Vries, Kampen; Dr R. J. Dam, Kampen; Dr A. C. Drogendijk, Dordrecht; Dr D. van Dijk, Groningen; Drs D. J. Galle, Kampen; Mevr. G. Gilhuis-Smitskamp, Mijdrecht; Dr J. H. Hagenbeek, Zwolle; Dr J. van Herken, Ermelo; Dr B. Holwerda, Amersfoort; A. Janse, Biggekerke; Dr P. Jasperse, Leiden; Dr J. Kapteyn, IJmuiden; Dr G. Kelzer, De Steeg; Dr B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr J. L. Koole, Naaldwijk; Dr E. D. Kraan, Vlaardingen; A. Kuiper, Utrecht; Dr J. v. d. Linden, Poerworedjo; Dr S. O. Los, 's-Gravenhage; Mevr. C. E. Th. Luijkemaar Francken-Schreuder, Rotterdam; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; G. Meima, Groningen; Dr H. Mulder, Deventer; Dr S. J. Popma, Amersfoort; Dr A. Ringnalda, Ermelo; P. J. Risseuw, 's-Gravenhage; C. Rijnsdorp, Rotterdam; A. Schilder, 's-Gravenhage; Dr G. K. Schoep, 's-Gravenhage; Dr R. Schippers, Rotterdam; Dr J. Smelik, 's-Gravenhage; Dr H. Smilde, Groningen; Dr H. Smitskamp, 's-Gravenhage; Dr N. Streefkerk, Wollega; D. Stroop, Bussum; J. Strikwerda, Zeist; Prof. Dr C. v. Til, Philadelphia Pa.; Dr C. Veenhof, Haarlem; Drs M. B. v. 't Veer, Groningen; Dr J. Veldkamp, Hilversum; Prof. Dr D. H. Th. Vollenhoven, Amsterdam; Dr M. Vreugdenhil, Meliskerke; Dr P. de Vries, 's-Gravenhage; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr H. J. Westerink, Leiden; Dr D. K. Wielenga, Capelle a. d. IJssel; Mr J. A. de Wilde, 's-Gravenhage; Dr S. U. Zuidema, Solo.

Alle stukken bestemd voor de Redactie zende men aan:
Prof. Dr K. SCHILDER, Vloedijk 101, Kampen.

Drukkers-Uitgevers:
OOSTERBAAN & LE COINTRE N.V., Goes.
Telefoon No. 2424 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f2.50 per halfjaar bij vooruitbetaling.
Voor 't Buitenland f7.50 en voor Ned.-Indië f6.— per jaar.
Advertentiën: 25 ct. per regel. — Losse nummers f0.15.

INHOUD: Hoofdartikel: Geloof en openbaring, IV. — Kerkelijk leven: De pluriformiteit en onze synodes, IV. — De J. Douma over het geval-Knox. Kerkelijk maken? De Geest, getuigend met onze geest. Afgelopen. — Even parkeren: Dominees-typen. — Lit. en kunst: Twee boeken over de zee. — Van het heerlijk ambt: Hoe maak ik mijn preek? IV. — Uit de historie: Dr A. Kuyper over de Blijdenis, III. — Opvoeding en onderwijs: De Schoolraad in 't goud. — Perschoouw. — Kerknieuws. — Bijlage: Heidelb. Catechismus II, blz. 137-144.

HOOFDARTIKEL

Geloof en openbaring.

IV.

Dwaalwegen na de Reformatie. (b.)

Was Luther zeer bang van de menschen van het „hartewerk“, niet minder bang was hij voor de menschen van de rede-overschatting. En waarlijk, hij is niet voor niets zoo bang geweest: wat heeft de overschatting van het verstand een zeer nadeeligen invloed uitgeoefend op het gelukkig voortgaan van de Hervorming!

Hij had reeds in zijn eigen omgeving een man, die in dezen begon mis te tasten, en wel Philippus Melanchthon. Reeds in de derde uitgave van diens hoofdwerk werd een plaats ingeruimd voor een complete natuurlijke theologie (1542), hij meent, dat de natuurwet van Cicero identiek is met de wet van Mozes⁸⁹⁾, krijgt weer nieuwe belangstelling voor de humanistische idealen⁹⁰⁾ en kan vrijelijk genoemd worden de vader van het supra-rationalisme of supra-naturalisme onder de protestanten.⁹¹⁾

Maar Melanchthon was de eenige niet, die na de Hervorming ging afwijken in verstandsoverschatting. Allerlei andere gedachten in die richting werden verkondigd, ja, het kwam zelfs tot een kerkgenootschap van verstandsmenschen. Ik denk hierbij aan de Socinianiën, die weliswaar als kerkgroep door de heftigheid van vervolgingen niet lang bestaan hebben, maar die niettemin grooten invloed⁹²⁾ in hun dagen uitoefenden en die door hun opgaan in andere kerken voor de vernielende krachten van hun beginselen ondergronds plaats ontvingen en soms zelfs, we denken aan de Remonstranten, zeer openlijk ondermijningsarbeid mochten bedrijven.

We bespreken nu slechts hun opvattingen aangaande geloof en openbaring. Ons treft daarbij, dat ze de natuurlijke theologie geheel en al loslaten en zich beperken tot den Bijbel voor hun kennis van heilswaarheden. Die Bijbel dan bevat volgens hun voornaamsten Catechismus wel veel waarheden, die boven ons verstand uit gaan, maar niet één, die tegen ons verstand in gaat. De betrouwbaarheid van dien Bijbel kan door ons op rationeel wijze worden vastgesteld, dat is hun tweede hoofdgedachte in dezen.

Hoe zij, om met hun tweede gedachte te beginnen, dat doen? „Eerst wordt de betrouwbaarheid betoogd van de nieuw-testamentische berichten,

op grond, dat de schrijvers ontegenzeggelijk mannen zijn geweest, die de waarheid wilden zeggen, immers hun getuigenissen met den marteldood hebben bezegeld, en die als ooggetuigen of althans onmiddellijke leerlingen van ooggetuigen van de dingen, waarover zij berichten, die waarheid konden weten. Uit hun berichten, gaat dan de redeneering voort, blijkt de goddelijke oorsprong van den christelijken godsdienst. Uit hetgeen zij mededeelen omtrent Jezus Christus toch, bepaald omtrent door dezen verrichte wonderen, blijkt, dat Hij een godsgezant geweest is. Dat die wonderen werkelijk zijn geschied, staat vast op grond van het feit, dat de Joden, onder wie Jezus leefde, ze niet konden loochenen, en ze daarom aan de hulp van Beëlzebub hebben toegeschreven. Maar dat het werkelijk goddelijke wonderen waren geweest, is gebleken doordat God dezen Jezus uit de dooden heeft opgewekt. Zoo gaat de redeneering door.“⁹³⁾

Maar die Bijbel, die dan toch goddelijk was van oorsprong, werd door hen naar menschen maatstaf uitgelegd, hun eerste gedachte. Bruining vestigt de aandacht op de verklaring, die aan Lelio Socini na vele geboden onder aanroeping van Christus door zijn zondere openbaring is geworden, van Joh. 8:58 — voordat Abram Abraham wordt, d.w.z. voordat door de bekeering der heidenen de belofte, in die naamgeving gelegen, in vervulling komt, ben ik het licht der wereld — en zoo doen zij met meerdere teksten. En daardoor kan de één laten vallen het leerstuk van de Triniteit, van de vleeschwording des Woords⁹⁴⁾, en de ander dat van zondeval, erfzonde, onwederstandelijke genade enz. enz.⁹⁵⁾ Wat natuurlijk nog in de hand gewerkt wordt door de leervrijheid, die als hoogste goed van het Nieuwe Testament wordt aangeprezen.⁹⁶⁾

Leerstellingen als bovengenoemd — en dan is het nog maar een eeuw na de Reformatie, waar de schrijver stierf in 1618 en zijn werk in 1630 wordt uitgegeven —, zijn nog maar een voorproefje van wat in naam van het verstand ten beste gegeven zal worden: in naam van het verstand zal men tenslotte alle waarde aan den Bijbel ontzeggen en zijn openbaringskarakter en inhoud ten volle verloochenen. En helaas, het verzet van de kerk heeft niet mogen baten en ten ware de HEERE niet genadig geweest was, wie zou aan den strik ontkomen zijn?

Ja, inderdaad, ten ware de HEERE niet genadig geweest was. Want de kerk haalde zelf zijn vijanden door allerlei achterdeurtjes binnen en hoe kan men zich verzetten, als de vijand in de poorten is?

Allerlei achterdeurtjes. Ik denk aan het teruggrippen op Aristotelische wijsbegeerte, de herleving van de scholastiek op reformatorischen bodem, ik denk in verband met Melanchthon, dien ik zooeven noemde, aan de overschatting van de theologia naturalis, de theologie, die niet ontleend is aan de Heilige Schrift, maar aan de natuur of aan de conscientie. Men zou, om bij het laatste te blijven, volgens het Medulla van Leydecker, een weergave met aanvullingen van de gedachten van Voetius, Hoornbeek en Essenius, drie vermaarde theologen, men zou zooveel door de natuurlijke theologie kunnen kennen, dat men zich niet meer verontschuldigen kan, en wel van Gods bestaan en Zijn wezenlijke eigenschappen, Zijn decreet in het algemeen, de werken van schepping en voorzienig-

heid, het goddelijke recht, voorzover het natuurlijk is, en het natuurverbond, waarvoor hij zich beroept op Rom. 1:19, 20 en 3:9 en 19.⁹⁷⁾

Maar hoe kan de kerk het dan opnemen tegen de vijanden van Gods Woord, als zij hoe langer hoe meer uit de natuurlijke theologie gaan halen en hoe langer hoe minder het Woord noodig hebben, als zij steeds meer, om het bekende woord van Kant te gebruiken, den moed krijgen om hun verstand te gebruiken? Hoe kon bijv. de Gereformeerde theologie het opkomende streven naar verlichting, de Aufklärung, het hoofd bieden, zelf verward zijnde in allerlei buigen voor de rede des menschen? Het was o zoo moeilijk, vooral, waar men o zoo voorzichtig begon. Aanvankelijk immers streefde men slechts naar een verstandsmatige motiveering van de leer der kerk. Later ging men iets verder, kwam men bijv. tot eenige critiek op het dogma, maar hield men nog nadrukkelijk vast, dat men geen critiek op het dogma als zoodanig begeerde. Dan kon men weer verder gaan. Critiek op het dogma überhaupt werd geëist, maar met klem betoogde men, dat men dat deed in naam van de Schrift, die toch niets zou bevatten, dat tegen het verstand in ging. Aeh, dat kerkelijke christendom is bedorven, maar het evangelie bevatte alleen zuivere verstandswaarheden. Weer kon men verder. Wat men in het Evangelie in strijd achtte met het verstand, werd uitgelegd als aanpassing van Jezus en de apostelen aan hun eenvoudige hoorders. Men zocht naar het reine christendom. Maar nog was het velen niet genoeg. Velen wierpen tenslotte alle openbaring overboord, meenende, dat men genoeg aan het licht der rede had. Openbaring zou onmogelijk, onnoodig, onredelijk en onherkenbaar zijn. Anderen wilden echter, ook toen het zoover gekomen was, zoover niet gaan, wilden slechts met de maatschappij van het verstand den Bijbel zuiveren en als het ware het christendom vervolmaken door hun rede. Nog anderen ging ook dat te ver, weshalve zij volhielden, dat de openbaring een bewijs van Gods goedheid was: het zou heel goed mogelijk geweest zijn, de Bijbel-waarheden te vinden zonder de Heilige Schrift, maar het zou een zeer lange weg geweest zijn en nu was God zoo goed dien weg wat te bekorten en de Heilige Schrift te geven. En nog anderen ging dat ook nog te ver: volgens hen moest men zich aan de Schrift onderwerpen en zijn autoriteit volstrekt erkennen. Maar ook dezen, de z.g. supra-naturalisten of supra-rationalisten, offerden aan de godin der rede. Voor eerst geloofden zij den inhoud van den Bijbel op Sociniaanse wijze te kunnen rechtvaardigen voor het denkend verstand en dan grepen zij schier altijd naar het eenvoudige Christendom, dat niet bevocht was door allerlei dogma's. En stonden zij op het standpunt, dat er in de Schrift een reeks waarheden stonden, die men, eenmaal geopenbaard zijnde, zelf ook wel had kunnen ontdekken.⁹⁸⁾

97) Melchior Leydecker, Medulla theologica, pag. 3, 4.

98) Het bovenstaande is ontleend aan de art. Aufklärung, Rationalismus, Reformierte Kirche enz. in R. G. G.

Hoe in Nederland de supra-naturalisten stonden tegenover rede en openbaring, kan men zien in een citaat van Joan Melchior Kemper, — toen een groot man —: „Nem, het geloof en de openbaring kunnen aan de rede de hand reiken, wanneer deze met hooger klimmen kan; het goddelijk gezag kan de gissingen der rede tot zekerheden verheffen; maar een leer, welke de opofferingen onzer rede, in de gewichtigste onderwerpen van het menscheijk nadenken, vorderen zou, kan geene leer van God zijn, omdat die reden zelve een onloochenbaar geschenk van God zijn.“ Aangehaald door Roessingh, Verzamelde Werken, I, 16, die ook aanhaalt, wat Brouwer schrijft: Het enkel schemerlicht van het gezond verstand komt er niet, onmisbaar is „het blikomende gezag der openbaring“ (t.a.p.)

En die supra-naturalisten zijn nog de besten! Dat men zoo schrijft, is louter en alleen te verklaren uit het feit, dat tenslotte omstreeks 1800 al die menschen, hoe orthodox ze ook leken, de laatste beslissingen aan de zelfstandige rede opdroegen, cf. W. Eiert, Der Kampf um das Christentum, pag. 15-21, met als slotwoorden: Het Christendom maakt geen aanspraak meer op hoogheidsrechten, het smeekt slechts (aan de rede) om zijn leven.

89) cf. E. Tröltzsch, Gesammelte Schriften, I, pag. 642 (Der Inhalt des Sittengesetzes war ihnen von Natur erkennbar und höchstens aus der Bibel zu vertiefen. So lehrte der hier für die Zukunft massgebende Melanchthon.) en I, 542 (Das ciceronische Naturgesetz wird aus dem mit ihm identischen Delalogus erklärt).

90) R. G. G. III, 2075 sub voce Melanchthon, art. van Ellinger.

91) Damour, a.w. 27 zegt zelfs: Luther und Melanchthon waren Freunde, Mitarbeiter — und doch im Tiefsten Gegner.

92) Het is wel een der verdiensten van de Catechismus-verklaring door Prof. Schilder, dat hij telkens ingaat op de Sociniaanse problematieken, zie ook weer laatste bijlage (132) en overal.

93) Dr A. Bruining, Verzamelde Studien, I, 181, 182.

94) K. Völker in R. G. G. V, 659 sub voce Socinianismus.

95) Damour, a.w. 52, die een werk bespreekt van Joh. Völker: Über die wahre Religion.

96) Voorwoord op de Latijnse uitgave van hun Catechismus: Hæc enim est illa profetandi libertas, quam sacrae litterae Novi Testamenti nobis impense commendant et in qua apostolorum primitiva ecclesia nobis exemplo suo faciem praebuit (want dat is die vrijheid van profetie, die het heilige N. T. ons zooveel oplegt en waarin op dat voorbeeld de eerste kerk der apostelen ons een lichtende fakkel geweest is).